

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۶، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۲، صفحات ۴۳-۵۸

عوامل مؤثر بر اعتماد و مؤلفه‌های آن در تعاونی تولید کشاورزی وینسار قروه

عبدالعلی بهرامی، کریم نادری مهدی، و محمد حسن فطرس*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۲/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۷/۲۱

چکیده

هدف مطالعه حاضر بررسی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر اعتماد و رابطه بین سطوح درون و برون‌گروهی آن در میان اعضای تعاونی وینسار در شهرستان قروه است. شیوه تحقیق پیمایشی بوده و داده‌ها از طریق پرسشنامه از ۱۱۰ عضو تعاونی در سال ۱۳۹۱ جمع‌آوری شده است. نتایج نشان می‌دهد که بین میانگین نمره‌های اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی تفاوت معنی‌دار وجود دارد و بر اساس یافته‌های مدل رگرسیون نیز در مجموع، این متغیرها ۴۸/۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. یافته‌های تحقیق حاضر نشان‌دهنده چالش‌ها و مشکلاتی است که بر فعالیت‌های کشاورزی در تعاونی تأثیر می‌گذارند. اعتماد در هر دو سطح پایین بوده اما در سطح برون‌گروهی، پایین‌تر است. بدیهی است که گسترش شکل‌های تعاونی تا حد زیادی به بهبود اعتماد در هر دو سطح به‌ویژه در سطح برون‌گروهی بستگی دارد.

کلیدواژه‌ها: اعتماد/ تعاونی‌های تولید کشاورزی/ قروه (شهرستان)/ مطالعه موردی.

* * *

* به ترتیب، دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا همدان و کارشناس گروه مطالعات توسعه روستایی جهاد کشاورزی؛ نویسنده مسئول و استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه بوعلی‌سینا همدان (knadery@yahoo.com)؛ و دانشیار دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی دانشگاه بوعلی‌سینا همدان.

مقدمه

اعتماد^(۱) از بارزترین و مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی^(۲) به‌شمار می‌رود و شکل‌گیری رفتارهای جمعی تا حدود زیادی به نوع و کیفیت آن وابسته است. این موضوع در تعاونی‌های تولید کشاورزی دارای اهمیت ویژه است، چرا که اغلب آنها از امکانات مادی مناسب برخوردارند و از این‌رو، در راستای ازدیاد کمی و کیفی تولید محصولات کشاورزی، انتظارات زیادی از آنها وجود دارد. کارکرد تعاونی‌های تولید کشاورزی در ارتباط نزدیک با مفهوم کار جمعی است که به نوبه خود، با موضوعاتی از قبیل تعاونی و سرمایه اجتماعی ارتباط دارد.

طبق تعریف، تعاونی عبارت است از همکاری تعدادی از مردم برای منفعت و عمل مشترک در راه دستیابی به رفاه مشترک (Groves, 1985). در نظریه تعاونی، تعاونی‌ها بیشتر شامل سازمان‌هایی اقتصادی‌اند که در صدد پاسخ‌گویی به نیازهای اعضای خود هستند و در این زمینه، انگیزه‌های اساسی آنها از سه منبع سرچشمه می‌گیرند: ۱- نیاز به حمایت در برابر استثمار نیروهای اقتصادی بسیار قدرتمند؛ ۲- بهبود وضع خود از طریق استفاده بهینه از منابع غالباً کمیاب؛ و ۳- توجه به تعیین بیشترین سود ممکن از هر گونه فعالیت اقتصادی که فرد بدان مشغول است، خواه تولیدی و خواه مصرفی (باتملی، ۱۳۸۲). با بهره‌مندی درست تعاونی‌ها از اصول جهانی تعاونی، کارآیی آنها ارتقا خواهد یافت. از نظر اتحادیه بین‌المللی تعاونی (ICA, 1995)، این اصول عبارت‌اند از: ۱- عضویت آزاد و داوطلبانه؛ ۲- کنترل دموکراتیک اعضا؛ ۳- مشارکت اقتصادی اعضا؛ ۴- استقلال و خودمختاری؛ ۵- آموزش، پرورش و اطلاعات؛ ۶- همکاری میان تعاونی‌ها؛ و ۷- مرتبط بودن با اجتماع. از نظر هونگ و اسپورلدر (Hong and Sporleder, 2012)، سرمایه اجتماعی از طریق تعاونی‌های کشاورزی قابل توسعه است و از این طریق، به‌لحاظ نظری می‌توان بر میزان کارآیی اقتصادی و موفقیت بلندمدت آنها افزود. بنابراین، بهبود کارآیی اقتصادی و موفقیت بلندمدت تعاونی‌های تولید کشاورزی از طریق تقویت اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی آنها امکان‌پذیر است.

پیشینه تحقیق

در زمینه اعتماد، تحقیقات گوناگون در داخل و خارج کشور انجام شده است. از نظر ازکیا (۱۳۸۴: ۵۲)، سطح و توان همکاری کشاورزان و یا گروهی از افراد که واقعاً به یکدیگر اعتماد دارند، در مقایسه با گروه فاقد این ویژگی، بیشتر است و اصولاً همکاری و تعاون داوطلبانه در جایی که نباشتی از سرمایه اجتماعی در قالب قواعد مبادله و شبکه تعهد مدنی وجود داشته باشد، به آسانی صورت می‌گیرد.

اوجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴: ۱۱۶)، در بررسی خود با عنوان «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان»، بدین نتیجه رسیده‌اند که بین میزان تحصیلات و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌دار و مستقیم وجود دارد؛ اما متغیرهای سن، جنسیت و وضعیت تأهل با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌دار ندارند.

بر اساس نتایج تحقیق احمدی فیروزجائی و همکاران (۱۳۸۵: ۱۰۵) در زمینه مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در میان کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی تولید کشاورزی استان مازندران، بین میانگین میزان اعتماد اجتماعی (اعتماد به غریبه‌ها و نهادها)، میزان آگاهی و سرمایه اجتماعی بین گروهی نزد افراد عضو و غیرعضو تعاونی اختلاف معنی‌دار در سطح ۹۹ درصد وجود دارد. دیگر متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق عبارت‌اند از ویژگی‌های فردی، میزان درآمد، تجربه کار کشاورزی، و سطح زیر کشت.

بر اساس نتایج پژوهش سعدی (۱۳۸۶: ۱) در زمینه آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید در شهرستان کبودرآهنگ استان همدان، این تعاونی‌ها از نظر آگاهی محدود اعضای آنها از اصول و فلسفه شکل‌گیری تعاونی، گرایش شدید به ارائه خدمات، محدودیت سرمایه، ضعف آموزش، گرایش به دولت، و عدم اعتماد به ارکان تعاونی، با آسیب‌های جدی مواجه‌اند. حیدرآبادی (۱۳۸۹: ۵۷)، در بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی جوانان در استان مازندران، بدین نتیجه رسیده است که میزان تحصیلات و طبقه اجتماعی رابطه‌ای منفی و معکوس با میزان اعتماد اجتماعی دارد؛ همچنین، روابط انسانی، جامعه‌پذیری خانوادگی، و اعتقادات دینی با اعتماد اجتماعی رابطه مثبت و مستقیم داشته، اعتماد درون‌گروهی در جامعه بیش از اعتماد برون‌گروهی است.

رایزر و همکاران (Raiser et al., 2001: 16) به بررسی اعتماد و مشارکت مدنی در اقتصاد در حال گذار ۲۱ کشور شوروی سابق و نیز کشورهای ترکیه و چین پرداخته و متغیرهای مورد مطالعه آنها عبارت‌اند از رشد اقتصادی، اعتماد به نهادهای عمومی، اعتماد افراد به نهادهای غیررسمی، و مشارکت مدنی. بر اساس نتایج این تحقیق، اعتماد به برخی از نهادهای دولتی مانند پلیس، ارتش و نهادهای قانونی با مشارکت مدنی رابطه مثبت و معنی‌دار دارد؛ و بین اعتماد به نهادهای رسمی و رشد اقتصادی نیز رابطه مثبت وجود دارد، در حالی که اعتماد به رسانه و کلیسا با عملکرد اقتصادی رابطه معنی‌دار ندارد.

توکودا و همکاران (Tokuda et al., 2009) به بررسی رابطه اعتماد در دو سطح عمودی و افقی با سلامت افراد در آسیا پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که افراد جوان‌تر، متأهل، دارای درآمد بالا و تحصیلات عالی در روابط شخصی و اجتماعی خود از میزان اعتماد بالا برخوردارند.

چارچوب نظری

موضوع اعتماد و ارتباط آن با کارهای گروهی اهمیت دارد؛ زیرا با تقویت کارهای گروهی می‌توان کارایی و بهره‌وری را در سه حیطه تولید، توزیع و مصرف که از ملزومات توسعه است، بهینه ساخت. به گفته پاتنام (Putnam, 2000) در نظریه مشهور خود، هرچه با دیگر افراد ارتباط بیشتری داشته باشیم، اعتماد بیشتری بدانها خواهیم داشت. از نظر ولکاک (Woolcock, 1998)، سرمایه اجتماعی عبارت است از هنجارها و شبکه‌هایی که کنش جمعی را برای منافع متقابل و ایجاد اعتماد تسهیل می‌کند. با دقت در تعاریف یاد شده، می‌توان تعریفی کلی از سرمایه اجتماعی دست یافت؛ بدین ترتیب که «سرمایه اجتماعی بیانگر شکل‌هایی از روابط در درون شبکه‌های اجتماعی مبتنی بر اعتماد و هنجارهاست که به منبعی برای تلاش اجتماعی تبدیل می‌شود. این منبع، کنش متقابل را تسهیل می‌کند و از این طریق، سبب افزایش همکاری و ارتقای کارایی در اجتماع می‌شود».

اعتماد را می‌توان هسته اصلی سرمایه اجتماعی دانست. شاخص اعتماد اجتماعی عبارت است از انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده به لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی دارند (Paxton, 1999)؛ نظریه پاتنام (۱۳۷۷) نیز بر همین فرض استوار است. بسیاری از صاحب‌نظران، توسعه عمل جمعی را به واسطه وجود یا پیدایش اعتماد می‌داند. به باور نیوتن (Newton, 1999)، گرایش افراد به عمل جمعی به خاطر شناخت متقابل آنها از دیگر کنشگران نیست، بلکه به خاطر اعتمادی است که بدانها دارند. به گفته اینگلهارت (Inglehart, 1997) نیز سرمایه اجتماعی فرهنگ اعتماد است که در آن، شبکه‌ها، ارتباطات و سازمان‌های داوطلبانه شکل می‌گیرد.

به باور لومان (Luhmann, 1988) در زمینه اهمیت اعتماد، در دنیای نوین، چون بر اساس آشنایی وارد فضایی می‌شویم که وقایع دارای مخاطره و احتمالات‌اند، نیاز به اعتماد بیشتر می‌شود. از نظر کلمن (Coleman, 1988)، اعتماد باعث پیوندهای قوی می‌شود و این پیوندها تبادل اطلاعات را تسهیل خواهند کرد. فوکویاما (Fukuyama, 1995) نیز به گسترش مفهوم سرمایه اجتماعی از طریق شعاع اعتماد و شبکه‌های اعتماد پرداخته است. پیوتر زتومکا (۱۳۸۴)، با بررسی آثار و نوشته‌های اندیشمندان مختلف، به جنبه‌های مهم و ضروری اعتماد پرداخته و معتقد است که در جوامع معاصر، ویژگی‌هایی منحصر به فرد وجود دارند که منجر به اهمیت و ضرورت یافتن مسئله اعتماد اجتماعی می‌شوند، به طوری که زندگی در جوامع جدید و معاصر بدون توجه به مسئله اعتماد، غیرممکن بوده و توجه بدان اجتناب‌ناپذیر است. به نظر وی، اجزای اعتماد عبارت‌اند از «باورها» و «تعهد». باورها به انتظاری ویژه بر می‌گردند که ما از دیگران داریم. تعهد عنصر تکمیل‌کننده باور است؛ تعهد نشانه اعتقاد ما به کاری است که انجام می‌دهیم. به بیان ساده، تعهد از پایبندی به عهد و قول و قرار می‌آید. تعهد عبارت است از تمایل افراد به صرف انرژی خود برای نظام اجتماعی و وفاداری بدین نظام. از نظر آنتونی گیدنز^(۳)، اهمیت اعتماد در جوامع ماقبل نوین کمتر از جوامع نوین بوده است، چرا که افراد هرچه فاصله زمانی- مکانی بیشتری از هم داشته باشند، به

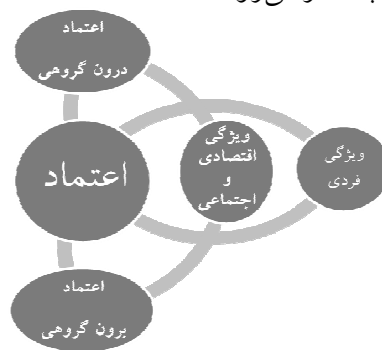
اعتماد بیشتری نیاز خواهند داشت. در جوامع ماقبل نوین که خصالتی محلی و بومی دارند و کنش‌های متقابل بیشتر در سطح محلی و رودررو رخ می‌دهند، آن چنان صراحت و شفافیتی در روابط اجتماعی افراد به چشم می‌خورد که نیازی به اعتماد ندارند؛ زیرا این اعتماد به‌طور طبیعی وجود دارد. اما در جوامع بزرگ و گسترده که روابط اجتماعی در فاصله زمانی و مکانی بسیار دور انجام می‌گیرد و افراد درگیر در این روابط کمتر با یکدیگر آشنایی چهره به چهره دارند، به اعتماد از طریق نظام‌های پولی و حقوقی بسیار نیازمندند (حیدرآبادی، ۱۳۸۹). در نظر گرفتن شرایط زمانی و مکانی برای بررسی اعتماد در نظریه ساختار- عاملیت آنتونی گیدنز بسیار اهمیت دارد (اوجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴: ۱۰۳)؛ زیرا شرایط اجتماعی و اقتصادی و به‌ویژه فرهنگی هر جامعه با جوامع دیگر یکسان نیست بلکه بسیار پیچیده و متفاوت است. بنابراین، شرایط از یک مکان به مکان دیگر و در زمان‌های مختلف اثرات متفاوت روی واقعیات و پدیده‌ها برجا می‌گذارند.

اعتماد که کیفیت روابط اجتماعی را نشان می‌دهد، ممکن است در سطوح گوناگون وجود داشته باشد، که مشخص‌ترین سطح آن اعتماد بین افراد است. سطح دیگر آن اعتماد به گروه‌ها و سازمان‌هاست؛ یعنی، افراد بر اساس تجربه و اطلاعاتی که از تعهدات اخلاقی و پایبندی به اصول اعضای تشکیل‌دهنده آن گروه و سازمان دارند، می‌توانند به میزان متفاوت بدان گروه یا سازمان اعتماد کنند (Nooteboon and Six, 2003). در موضوعات مرتبط با تعاونی‌ها، معمولاً اعتماد در دو سطح درون و برون‌گروهی مطالعه و بررسی می‌شود.

اعتماد درون‌گروهی^(۴) به اعتماد بین فردی یا اعتماد به افراد آشنا، دوستان و نزدیکان توجه دارد؛ هدف از بررسی این نوع اعتماد تحلیل و بررسی عوامل فردی و خرد است، در حالی که اعتماد برون‌گروهی^(۵) یا اعتماد عام و تعمیم‌یافته بیانگر اعتماد به عموم مردم، گروه‌های واسطه و سازمان‌ها و مؤسسات است. این سطح از اعتماد تأثیری بسیار مهم بر روابط و تعاملات اجتماعی داشته، توانایی تنظیم‌کنندگی ارتباطات و مناسبات اجتماعی را دارد (اوجاقلو و زاهدی، ۱۳۸۴). بر این اساس، در تحقیق حاضر، اعتماد از

دو جزء اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی تشکیل می‌شود که در مقطع زمانی ۱۳۹۱، سنجش و بررسی شده است.

دیدگاه گیدنز، به دلیل توجه به وجوه اصلی جهان نوین و کاربرد آن در سطوح خرد و کلان و نیز به دلیل توجه خاص به مسئله مخاطره در کنار توجه به بی‌اعتمادی شخص، یک چارچوب تحلیلی مناسب به نظر می‌رسد. در این دیدگاه، وجوه روان‌شناختی و جامعه‌شناختی توأمان به کار گرفته می‌شود و اعتماد شیوه ضروری و اجتناب‌ناپذیر حیات اجتماعی به شمار می‌رود.

منبع: یافته‌های پژوهش

شکل ۱- مدل مفهومی

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع همبستگی- سببی بوده، که به شکل پیمایشی اجرا شده و هدف آن بررسی مؤلفه‌های اعتماد در تعاونی تولید کشاورزی وینسار قروه است. جامعه آماری شامل ۳۴۷ بهره‌بردار عضو در ۱۳۹۱ است، که ۱۱۰ نفر از آنها به صورت تصادفی برگزیده شده‌اند. ابزار اصلی تحقیق پرسشنامه بوده و نمره هر متغیر از میانگین مجموع نمرات هر گویه به دست آمده است.

متغیر وابسته تحقیق «اعتماد» است. منظور از اعتماد عبارت است از اعتماد بین اعضای تعاونی و همچنین، اعتماد آنها به غریبه‌ها و کارکنان دولت. اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی دو شاخصی است که برای اندازه‌گیری اعتماد استفاده شده است.

معیار اندازه‌گیری رتبه‌ای بوده و از طیف پنج‌قسمتی لیکرت برای اندازه‌گیری متغیر وابسته بدین شرح استفاده شده است: یک برای اعتماد «خیلی قوی» و پنج برای اعتماد «خیلی ضعیف». ضریب آلفای کرونباخ برای گویه‌ها ۰/۸۳۶ بوده و برآورد آن برای گویه‌ها در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- مقادیر آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی متغیرها

متغیرها	تعداد نمونه	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
اعتماد درون‌گروهی	۱۱۰	۶	۰/۸۰۱
اعتماد برون‌گروهی	۱۱۰	۴	۰/۷۵۳

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌ها

بر اساس اطلاعات گردآوری‌شده، نمره اعتماد درون‌گروهی ۲۲/۵ از سی و نمره اعتماد برون‌گروهی ۱۳/۲ از بیست است. حداقل سطح اعتماد بیست و حداکثر آن پنجاه است با میانگین ۳۵/۷۳، انحراف معیار ۸/۰۸ و دامنه تغییرات $R=50-22=38$. جدول ۲ درصد تجمعی توزیع چارکی میزان اعتماد در بین نمونه‌ها را نشان می‌دهد. تعداد افراد واقع در چارک‌های اول (۲۵ نفر) و چهارم (۲۸ نفر) کمتر از افرادی است که در چارک‌های دوم و سوم (۵۷ نفر) قرار دارند. این توزیع نشان می‌دهد که تعداد افراد دارای میزان اعتماد در حد متوسط بیش از دیگر اعضای تعاونی است.

جدول ۲- درصد تجمعی توزیع چارکی میزان اعتماد

چارک‌ها	فراوانی	درصد تجمعی	میزان اعتماد
چارک اول (Q_1): کمترین میزان اعتماد	۲۵	۲۳/۵	۲۲-۲۹
چارک دو و سوم (Q_2 و Q_3): اعتماد در حد متوسط	۵۷	۵۱/۳	۲۹-۳۶
چارک چهارم: بیشترین میزان اعتماد	۲۸	۲۵/۲	۳۶-۵۰

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل همبستگی

نتایج به دست آمده از کاربرد همبستگی پیرسون و اسپیرمن برای ارتباط بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته و ضرایب آن در جدول ۳ آمده و بیانگر آن است که متغیرهای سن ($r=0/939$ ، $Sig.=0/233$)، لگاریتم زمین اجاره‌ای ($r=0/681$ ، $Sig.=0/065$) و درآمد ($r=0/639$ ، $Sig.=0/052$) با اعتماد رابطه معنی‌دار ندارند. اما ضریب همبستگی و سطح معنی‌داری بین متغیرهای مستقل بعد خانوار ($r=0/345$ ، $Sig.=0/000$)، مساحت زمین زراعی ($r=0/350$ ، $Sig.=0/000$)، لگاریتم مساحت باغ ($r=0/391$ ، $Sig.=0/002$)، شناخت از تعاونی ($r=0/354$ ، $Sig.=0/000$) و نگرش به کار گروهی ($r=0/364$ ، $Sig.=0/002$) نشان می‌دهد که بین این متغیرها و متغیر وابسته رابطه مستقیم و معنی‌دار وجود دارد.

جدول ۳- ضرایب همبستگی رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته

نام متغیر	ضریب همبستگی پیرسون		ضریب همبستگی اسپیرمن		نوع رابطه
	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری	
سن	-0/939	0/233			ندارد
بعد خانوار	0/345**	0/000	0/443	0/000	دارد
مساحت زمین زراعی	0/350**	0/000	-	-	دارد
لگاریتم میزان باغ	0/391**	0/002	-	-	دارد
لگاریتم میزان زمین اجاره‌ای	0/681	0/065	-	-	ندارد
درآمد	0/639	0/052	-	-	ندارد
شناخت از تعاونی			0/354**	0/000	دارد
نگرش به کار گروهی			0/364**	0/001	دارد

** معنی‌داری در سطح یک درصد

منبع: یافته‌های پژوهش

تحلیل رگرسیونی

تأثیر متغیرهای مستقل بعد خانوار، مساحت زمین زراعی، لگاریتم مساحت باغ، نگرش به کارگروهي و شناخت از تعاونی که با اعتماد رابطه داشتند، از طریق رگرسیون خطی سنجیده شد. برای متغیرهای مساحت باغ و مساحت زمین زراعی اجاره‌ای، به دلیل دارا بودن صفر، لگاریتم نپرين آنها محاسبه و در نظر گرفته شد تا مدل رگرسیونی مخدوش نشود. نتایج به دست آمده از رگرسیون در جدول ۴ مشاهده می‌شود (ضریب همبستگی $R=0/482$ و ضریب تعیین $R^2=485$). بنابراین، در مجموع، ۴۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را متغیرهای مستقل بعد خانوار، مساحت زمین زراعی، لگاریتم مساحت باغ، شناخت از تعاونی و نگرش به کارگروهي تبیین می‌کنند. مفروضات مربوط به هم خطی نشان می‌دهد که با توجه به مقدار عامل تورم واریانس ($VIF \leq 5/3$) و میزان هم خطی ($Tolerance \geq 0/19$)، بین متغیرهای مستقل برای پیش‌بینی متغیر وابسته هم خطی وجود ندارد. مدل خطی رگرسیون تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته به صورت معادله زیر است که در آن، بعد خانوار تأثیر منفی و دیگر متغیرها اثر مثبت دارند:

$$Y = 18/37 - 0/455 X_1 + 0/364 X_2 + 0/258 X_3 + 0/260 X_4 + 0/255 X_5$$

جدول ۴- ضرایب رگرسیونی و سطح معنی داری تأثیر متغیرها بر اعتماد درون و برون‌گروهي

متغیر و مقدار ثابت	خطای استاندارد	ضریب استاندارد شده	t	معنی داری	هم خطی	عامل تورم واریانس
مقدار ثابت	۶/۶۹۳	-	۲/۷۴	۰/۰۰۸	-	-
بعد خانوار	۰/۳۴۰	-۰/۴۵۵	-۳/۹۷۸	۰/۰۰۰	۰/۷۳۰	۱/۳۷۰
مساحت زمین زراعی	۰/۰۸۹	۰/۳۶۵	۳/۲۷۵	۰/۰۰۲	۰/۷۶۹	۱/۳۰۰
لگاریتم باغ	۰/۶۱۷	۰/۲۸۵	۲/۶۶۰۲	۰/۰۰۹	۰/۸۳۴	۱/۱۹۹
شناخت از تعاونی	۰/۱۶۴	۰/۲۶۰	۲/۲۵۲	۰/۰۱۵	۰/۷۶۹	۱/۱۱۵
نگرش به کارگروهي	۰/۲۱۷	۰/۲۵۵	۲/۲۸۸	۰/۰۲۶	۰/۷۳۰	۱/۳۷۰

$$R^2=0/485, F=10/154, \text{ سطح معنی داری } = 0/000$$

منبع: یافته‌های پژوهش

آزمون t برای نشان دادن تفاوت میانگین اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی جامعه استفاده شده و بر اساس نتایج جدول ۵ گویای آن است که بین میانگین نمره اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی تفاوت معنی‌دار در سطح ۰/۰۱ وجود دارد.

جدول ۵- آزمون t و تفاوت میانگین اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی

نوع اعتماد	میانگین	انحراف معیار	آزمون t	معنی‌داری
درون‌گروهی	۲۲/۵	۵/۲۲۸	۴۵/۱۹۱	۰/۰۰۰
برون‌گروهی	۱۳/۲۰	۳/۵۹۹	۳۸/۴۷۰	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

اعتماد مهم‌ترین جزء سرمایه اجتماعی و دارای نقشی مهم در ایجاد رفتارهای جمعی است. مطالعه حاضر به بررسی اعتماد در دو سطح درون و برون‌گروهی در تعاونی تولید کشاورزی وینسار پرداخته است. نمره کل به دست آمده از مجموع نمره گویه‌های سنجش اعتماد ۳۵/۸ است که با توجه به میزان حداکثر پنجاه، می‌توان چنین قضاوت کرد که در مجموع، اعتماد زیادی در بین اعضای تعاونی وجود ندارد. نمره اعتماد درون‌گروهی ۲۲/۵ از سی و نمره اعتماد برون‌گروهی ۱۳/۲ از بیست است؛ این نمرات نشانگر فقدان اعتماد کافی میان اعضا و نیز نسبت به نهادها و گروه‌های خارج از تعاونی است. همچنین، بر اساس توزیع اعتماد در میان اعضا، شمار افراد دارای میزان اعتماد در حد متوسط بیش از بقیه است؛ در عین حال، اعتماد کافی میان اعضا و نیز نسبت به نهادها و گروه‌های خارج از تعاونی وجود ندارد.

همچنین، براساس نتایج آزمون t برای نشان دادن تفاوت میانگین اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی در جامعه مورد بررسی، بین اعتماد درون‌گروهی و برون‌گروهی تفاوت معنی‌دار در سطح ۰/۰۱ وجود دارد. میزان اعتماد درون‌گروهی یا همان اعتماد بین اعضای تعاونی بیش از اعتماد آنها به مأموران دولتی بوده و بیانگر آن است که سرمایه اجتماعی کافی نیز در میان اعضای تعاونی وجود ندارد. عدم توجه به

سرمایه اجتماعی به منزله یک شکاف و مانع جدی در تحقق پایداری راهبردی توسعه تشکل‌های تعاونی در ایران قلمداد شده است (ازکیا، ۱۳۸۴). می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که روابط خویشاوندی، مذهب و اجتماع محلی اغلب منابع اعتماد در جامعه مورد بررسی به‌شمار می‌روند. به دیگر سخن، روابط چهره به چهره و سستی اساس اعتماد کشاورزان را تشکیل می‌دهد، که با نظریه گیدنز سازگار بوده و با نتایج تحقیق حیدرآبادی (۱۳۸۹) نیز هم‌جهت است.

بر اساس نتایج تحلیل همبستگی رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته، از تعداد هشت متغیر مستقل، پنج متغیر بعد خانوار، مساحت زمین زراعی، لگاریتم مساحت باغ، نگرش به کار گروهی، و شناخت از تعاونی معنی‌دار شده‌اند؛ اما متغیرهای لگاریتم زمین اجاره‌ای، درآمد، و سن با متغیر وابسته رابطه معنی‌دار ندارند. هر چند، سن عاملی مهم در روابط اجتماعی است، اما نقش آن در ایجاد اعتماد معنی‌دار نشده، که منطبق است با تحقیق اوجاقلو و زاهدی (۱۳۸۴: ۹۹). در برخی تحقیقات، نقش ثروت و دارایی به‌مثابه عاملی مهم در ایجاد روابط اجتماعی و ایجاد اعتماد تلقی شده است. نتایج تحقیق حاضر نیز نشان می‌دهد که بین میزان اعتماد و منابع مالی کشاورزان (زمین‌های کشاورزی و باغ‌ها) رابطه‌ای مثبت و معنی‌دار وجود دارد، که با نتایج مطالعه توکودا و همکاران (Tokuda et al., 2009) سازگار است.

تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که در مجموع، ۴۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته را متغیرهای مستقل بعد خانوار، مساحت زمین زراعی، لگاریتم مساحت باغ، شناخت از تعاونی، و نگرش به کار گروهی تبیین می‌کنند. بعد خانوار بیشترین تأثیر ($\text{Beta}=0/46$) و نگرش به کار گروهی کمترین تأثیر ($\text{Beta}=0/26$) را بر متغیر وابسته داشته‌اند. تعاونی‌های تولید کشاورزی عبارت‌اند از سازمان‌هایی مبتنی بر اصول همکاری و تعاون که به‌صورت جمعی به کار تولید می‌پردازند. هدف از توسعه آنها در ایران افزایش بهره‌وری، اشتغال‌زایی و در نهایت، بهبود کیفیت زندگی اعضا از طریق همکاری جمعی متقابل است. توان تعاونی‌های تولید در زمینه افزایش کمی و کیفی تولیدات کشاورزی بالاست و

موفقیت کاری این واحدها نیز با چگونگی شکل‌گیری کار جمعی ارتباط دارد. بسیاری از صاحب‌نظران توسعه عمل جمعی را به واسطه وجود یا پیدایش اعتماد می‌دانند. در واقع، گرایش افراد به عمل جمعی به‌خاطر این نیست که آنها دیگر کنش‌گران متقابل را می‌شناسند، بلکه به‌خاطر اعتمادی است که بدانها دارند. روابط اجتماعی از بسترهای شکل‌گیری و تقویت اعتماد متقابل بین مردم است. مطالعات انجام‌شده در حیطه اعتماد اجتماعی و نیز نتایج مطالعه حاضر بیانگر آن است که اثرات و روند اعتماد طی سال‌های اخیر دستخوش تغییر شده و کاهش یافته است.

نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که اعتماد کافی میان اعضا (درون‌گروهی) و همچنین، نسبت به نهادها و گروه‌های خارج از تعاونی (اعتماد برون‌گروهی) وجود ندارد. از سوی دیگر، میزان اعتماد درون‌گروهی اعضای تعاونی بیش از اعتماد برون‌گروهی آنهاست. بر اساس دیدگاه صاحب‌نظرانی چون گیدنز، اعتماد درون‌گروهی به‌طور طبیعی در جوامع وجود دارد و سطح آن پایین‌تر از دیگر سطوح اعتماد است؛ در نتیجه، برای پیشرفت و توسعه امور تعاونی، به سطوح بالاتر اعتماد فراتر از اعتماد سستی و درون‌گروهی نیاز است.

پیشنهادها

با شناخت بهتر اعضا از اصول، اهداف و امکانات تعاونی و نیز با تقویت نگرش آنها نسبت به مفهوم تعاون و کار جمعی، می‌توان به موفقیت این واحدها از طریق افزایش اعتماد و پیروی از هنجارها کمک کرد. همچنین، از راه اطلاع‌رسانی و آموزش‌های مناسب و مستمر می‌توان چشم‌اندازی مناسب از موفقیت‌های اقتصادی و اجتماعی تعاونی ترسیم کرد. در مجموع، درک فواید اقتصادی و اجتماعی کار جمعی نسبت به فردی در گرو تسهیل شرایط کار در تعاونی، حمایت‌های مناسب، تثبیت هویت کشاورز در نظام تعاونی، تقویت نگرش اعضا، ارتباط بهینه میان مدیران و اعضا، تأمین اجتماعی قوی، و آموزش است.

یادداشت‌ها

1. trust
2. social capital components
3. Anthony Giddens
4. trust in within group
5. trust in between groups

منابع

- احمدی فیروزجائی، علی؛ صدیقی، حسن؛ و محمدی، محمدعلی (۱۳۸۵)، «مقایسه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی‌های تولید روستایی». *فصلنامه رفاه اجتماعی*، سال ۶، شماره ۲۳.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۴)، «تحلیل مبانی و نظریه‌های نظام بهره‌برداری و روند تحول آنها با تأکید بر جامعه روستایی». *مجموعه مقالات اولین همایش نظام‌های بهره‌برداری کشاورزی در ایران: چالش‌ها و چاره‌ها*، ۹-۱۰ دی ۱۳۸۲، وزارت جهاد کشاورزی، معاونت ترویج و نظام‌های بهره‌برداری، تهران.
- اوجاقلو، سجاد و زاهدی، محمدجواد (۱۳۸۴)، «بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، سال ۶، شماره ۴، صص ۹۲-۱۲۵.
- باتملی، ترور (۱۳۸۲)، *مؤسسات کشاورز- محور برای توسعه کشاورزی*. ترجمه علی کمالی و همکاران. تهران: مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی.
- پاتنام، روبرت (۱۳۷۷)، *دموکراسی و سنت‌های مدرن*. ترجمه محمدتقی دلفروز. تهران: وزارت کشور، دفتر مطالعات سیاسی.
- حیدرآبادی، ابولقاسم (۱۳۸۹)، «اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی- فرهنگی مؤثر بر آن (مطالعه موردی جوانان ۲۰ تا ۲۹ ساله استان مازندران)». *مجله تخصصی جامعه‌شناسی*، سال ۱، پیش شماره ۱.
- زتومکا، پیوتر (۱۳۸۴)، *اعتماد، یک نظریه جامعه‌شناختی*. ترجمه فاطمه گلایی. تبریز: ستوده.
- سعدی، حشمت‌ا... (۱۳۸۶)، «ارزیابی تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان کبودرآهنگ استان همدان». *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۱۰، شماره ۲.
- Coleman, James S. (1988), "Social capital in the creation of human capital". *American Journal of Sociology*, Vol. 94, Supplement: Organizations and Institutions: Sociological and Economic Approaches to the Analysis of Social Structure.
- Fukuyama, Francis (1995), *Trust, the Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.

- Groves, F. (1985), "What is cooperation? the philosophy of cooperation and it's relationship to cooperative structure and operations". *UWCC Occasional Paper* No. 6: Madison.
- Hong, Gwangseog and Sporleder, Thomas L. (2012), "Social capital in agricultural cooperatives: application and measurement". The Ohio State University. Available on: http://usaskstudies.coop/socialeconomy/files/congress07/hong_sporleder.pdf. Retrieved at: 6/8/2012.
- ICA (International Cooperative Alliance) (1995), "Statement on the cooperative identity". Available on: <http://ica.coop/en/what-co-op/cooperative-identity-values-principles>. Retrieved at: 6/8/2012.
- Inglehart, Ronald (1997), "Modernization and post modernization: cultural, economic, and political change in 43 societies". *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 31. No. 2.
- Luhmann, Niklas (1988), "Familiarity, confidence, trust: problems and alternatives". In: Diego Gambetta (ed.) *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Newton, Kenneth (1999), "Social capital and democracy in modern Europe". In: Jan Van Dept et al. (eds.) *Social Capital and European Democracy*. London and New York: Routledge.
- Nooteboom, Bart and Six, Frederique (2003), *The Trust Process in Organizations: Empirical Studies of the Determinants and the Process of Trust Development*. Cheltenham (UK): Edward Elgar.
- Paxton, Pamela (1999), "Is social capital declining in the United States? a multiple indicator assessment". *American Journal of Sociology*, Vol. 105, No. 1, pp. 88-127.
- Putnam, Robert (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Raiser, Martin; Haerpfer, Christian; Nowotny, Thomas; and Wallace, Claire (2001), "Social capital in transition: a first look at the evidence".

Working Paper, No. 61. European Bank for Reconstruction and Development.

Tokuda, Yasuharu; Fujii, Seiji; Jimba, Masamine; and Inoguchi, Takashi (2009), "The relationship between trust in mass media and the healthcare system and individual health: evidence from the AsiaBarometer Survey". *BMC Medicine*, Vol. 7, No. 1, pp. 4-10.

Woolcock, Michael (1998), "Social capital and economic development: toward a theoretical synthesis and policy framework". *Theory and Society*, Vol. 27, No. 2, pp. 151-208.